

rekel, da bi jedel ž njim. « Sklepi iz te misli so logični in mogoče tudi razlagajo, zakaj je zapustil nekatera dotedanja pota. Očitno se je zavedal, da mu talent vsi priznavajo. Intenzivno je začel delati, kariera se je začela bliskovito odvijati: 1860. je postal dopisni član akademije znanosti, tri leta kasneje najmlajši redni profesor na univerzi, 1865. redni član akademije in naslednje leto direktor fizikalnega inštituta. 1879. leta je z odkritjem novega fizikalnega zakona o sevanju toplote, ki narašča s četrto potenco temperature, dosegel enega vrhov svojega znanstvenega dela. Ker je kasneje ta zakon teoretično obdelal njegov graški kolega Boltzmann, ki ga je tudi nasledil na Dunaju, se imenuje po obeh. V zadnjih dveh desetletjih svojega življenja se je koroški fizik največ ukvarjal z elektriko. Postal je znanstveni vodja velike elektrotehniške razstave na Dunaju, ki je bila 1883. leta. Pokazal je, da ge ne zanimajo samo temeljne raziskave ampak tudi njihova praktična uporaba.

Iz podatkov, ki jih navaja Sitar, je razvidno, da Jožef Stefan za biografe ni najbolj zaželjena osebnost. Bil je dokaj vase zaprt in nekomunikativen človek, ki je bil sposoben več dni preživeti v stavbi, kjer sta bila laboratorij in stanovanje, ne da bi stopil na zrak. Veliko je mogoče povedati o njegovem delu, malo o njem kot osebnosti. Še največ povedo o njem pesmi. Avtor knjige je te probleme skušal rešiti z omenjanjem nekaterih dogodkov, ki so spreminjali takratni svet. Vprašanje obstaja, koliko jih je Stefan registriral!

Biografiji o našem znamenitem fiziku je Sandi Sitar dodal tudi kratko predstavitev ljubljanskega inštituta, ki nosi njegovo ime. Na podlagi nekaterih navedenih podatkov se ponovno zastavlja vprašanje diskusije o jugoslovanskih željah po lastni atomski bombi, ki je bila pred nekaj leti dokaj živahna. Knjigi je dodan tudi seznam pomembnih dogodkov v času Stefanovega življenja, seznam literarnih in strokovnih del, virov in literature ter povzetka v angleškem in nemškem jeziku. Delo je bogato ilustrirano. Na koncu se zastavlja vprašanje, kako je Sitar rešil zastavljene naloge. Najboljši odgovor nam bi dal sam, saj najbolje ve, v čem ni uspel. Tehniki bi verjetno pričakovali nekoliko več opisov Stefanovega neposrednega dela, vendar bi moral v tem primeru napisati knjigo nekdo izmed njegovih »nadaljevalcev«. Mi, navadni zemljani, smo s tem delom knjige lahko zadovoljni. Povsem je gotovo, da ne more biti več dvoma o njegovi slovenskosti. Zanimiva je Sitarjeva ugotovitev, da si ta problem zastavljajo samo Slovenci, kar kaže na nekaj prirojen občutek manjvrednosti pri nekaterih posameznikih. Upati je, da bo prikazana knjiga našla ustrezen odmev tudi v učbenikih in sintetičnih pregledih slovenske zgodovine. Zaradi veličine in pomena njegova dela kot tudi dokaj zapletene osebnosti je pričakovati, da se bo Jožefa Stefana še kdo lotil. Če bo želel preseči Sitarjevo knjigo, bo moral imeti na razpolago veliko več časa in denarja.

Stane Granda

Tomaz Simčič, Andrej Gosar, krščanstvo in socialno gibanje. Ljubljana : Slovenec, 1992. 154 strani.

Slovenski historiografiji je uspelo tisto, za kar so si kultura in še nekatere znanosti desetletja zaman prizadevale: enotnost slovenskega prostora ne glede na državne meje. Tisto kar nastaja v ekonomski in politični emigraciji in zamejstvu, se lepo dopolnjuje z domačo produkcijo. Zato so politični emigranti napisali dela o Rožmanu, Kreku, . . . koroški Slovenci imajo največje specialiste za Kreka in Korošca, Rim premore največjega strokovnjaka za Ušeničnika, Trst se je pridružil s strokovnjakom za Gosarja. Domači strokovnjaki se morajo, zato, ker živijo v matici, ukvarjati z »velikimi« temami. Če kdo pod tem razume nenevarne, je to njegov problem. Če bi gornje stavke pisali pred nekaj leti, bi bila to ena izmed oblik norčevanja iz politične demokracije in znanstvene svobode v takratni državi ali pa skrajni cinizem. Danes predstavljajo ta dejstva neprijetno lastno podobo našemu zgodovinoписju v zrcalu časa. Neverjetno je, kako težko se vleče iz spon preteklosti. Počasi se nam poraja občutek, da so bili le še gozdarji bolj spolitizirani. Grehi so jasno razvidni, le grešnik noče nihče biti. Koliko neodpustljivega mencanja je bilo ob prelomu z Jugoslavijo! Za mnoge grehe slovenskega zgodovinoписja naj bi bili krivi nekateri posamezniki, ki so že deset in več let mrtvi. Če bi bilo to res, bi se v zadnjih letih kaj spremenilo, pa se skoraj ni. Počasi bo treba nehati obrekovati tiste, ki se ne morejo več braniti, in priznati, da ni krivih in nekrivih, ampak so le bolj ali manj krivi. Velik del slovenskega zgodovinoписja silno bolega, ob častnih izjemah, na oportunitizmu in želji po neskončnem ugajanju oblastem. »Oni okom, mi skokom!« Ker mnogim ni jasno, ali bo novi politični sistem ostal in se prejšnji ne bo prej ali slej vrnil, veje do njega mrzel piš poklicne nezaupljivosti in distance. Državljeni Slovenije so pričakovali, da bodo zvedeli za resnico o preteklosti, zgodovinarji pa . . . ? Prejšnji politiki zelo dobro vedo kaj govorijo, ko pravijo »Resnico« naj ugotovijo pravi zgodovinarji?« Ker »pravi« čakajo na »neprave« in obratno, začenja počasi že zaudarjati.

Delo Tomaža Simčiča potrebuje gornji uvod, ker drugače ne bi bilo razumljivo, zakaj je bilo o Andreju Gosarju v oficialni slovenski historiografiji tako malo napisanega. Res je sicer, da smo v historičnem seminarju v šestdesetih letih bili večkrat vzpodbujani, naj beremo njegova dela, saj je izredno »interesanten« mislec. Taka oznaka ni bila negativna, nakazovala je politično »problematicnost«, kot se je takrat reklo nevarnim zadevam. Imeli smo občutek, da tudi samemu profesorju ni bilo najbolj jasno, kam naj bi Gosarja uvrstili. Zdi se, da je bila v podobni zadregi tudi povojna slovenska politika. Primerjava njegove usode s Šolarjevo nas v tem potrjuje.

Obseg Simčičevega dela, njegova razdelitev in formulacije posameznih podpoglavij, mogoče bi lahko rekli celo gesel, kažejo, da je imel avtor zelo jasen cilj. Delo ni problemsko, teži k jasnemu in enostavnemu predstavljanju Gosarjevega življenja in dela. Ne umika se za razne verbalne akrobacije ali v filozofsko-sociološko izmikanje bistvu. Avtor želi biti vselej jassen in nedvoumen. Za tak način dela je potrebno ogromno znanje in študija. Zahtevnejši bralec bo zato natančneje prebiral opombe. Med citi-

ranimi deli so številna taka, ki pri nas do nedavnega niso bila dosegljiva. To je ena izmed velikih stranskih dragocenosti knjige.

Tomaž Simčič je knjigo razdelil v tri temeljne dele, izmed katerih je vsak še notranje razčlenjen: »V navzkrižju političnih in idejnih vrenj«, »Gosarjev krščansko socialni aktivizem«, »Osebnost«. Prvi je bolj splošno informativen, predstavlja predvsem časovne in vsebinske okvire njegovega delovanja. Bolj stopa v ospredje Gosar, bolj postaja knjiga zanimiva. Pred očmi se nam pokaže kot realističen politik, ki pa je trdno zvest morali in svojemu prepričanju. Deluje veliko bolj prijetno kot Anton Korošec, v njem vidimo člana struje, ki ji ni bila edini cilj oblast, ampak je dejansko hotela nekaj narediti za državljane, slovenski narod. Zaradi takih ljudi je bila SLS vedno vplivna, ne pa zaradi politikantov, ki so, tudi zaradi balkanskega sosedstva, vse bolj uspevali. Pred nami se odpirajo problemi, ki jih je prineslo vdiranje marksizma v katoliške vrste. Gosar jih je hitro opazil, pri iskanju odgovorov pa je bil večkrat v zadregi. To ga je vodilo tudi v spore z nekaterimi posamezniki in organizacijami, ki so bile zelo tesno povezane s cerkvijo. Bil je verjetno najdaljnovidnejši med takratnimi politiki in le obžalovati moramo, da ni imel nekaterih Krekovih talentov, za seboj pa ne moža, kot je bil škof Jeglič.

Glede Gosarjeve vloge v drugi svetovni vojni s Simčičevo knjigo še ni vse povedano. Zelo dobro bi bilo, da bi tisti, ki so imeli z njim med vojno stike, čimprej obelodanili svoje spomine. Bati se je, da bi pravih virov zelo malo. V trenutno zelo aktualno problematiko »državljanska ali osvobodilna vojna« bi kazalo vključiti Gosarjevo pismo Natalačenu (str. 51), razgovor z Vidmarjem in Kidričem jeseni 1941 kot tudi dve izjavi, po katerih se je zaradi svojega svetovnega nazora komaj izognil emigraciji, oziroma, da ga je izrinjenje na rob v stranki rešilo pred delom, ki se mu tudi Natalačen ni uspel izogniti (str. 55, op. 6). Simčič v tem primeru vrsti slovenskih zgodovinarjev nakazuje pot, da je treba dileme reševati z dejstvi in študijem, ne pa s politiko.

Gosarjev krščanski socialni aktivizem je bolj zanimiv zaradi svojega odzivanja na probleme takratne slovenske družbe kot pa nauk za današnjo rabo. Kljub temu bi poznavanje nekaterih njegovih načel koristilo tudi današnjim politikom (npr. str. 66, 67). Privlači njegovo prepričanje v pravilnost lastnih nazorov in poti, zaradi katerih se ni izogibal sporov s takimi avtoritetami kot je bil spr. Aleš Ušeničnik. Za razliko od mnogih, ki so iskali vzorec v preteklosti ali pa v nerealnih fantazijah, si je Gosar neprestano prizadeval biti realen. Vedel je, da ni idealnega družbenega reda. Kljub temu se je treba boriti za pravico in čimbolj pravičen družbeni red. Nasilja ni sprejemal, zlasti pa ne revolucije, ker iz nasilja ne more zrasti kaj koristnega. Simčič ugotavlja, da je Gosar v obdobju med obema vojnama v iskanju ravnovesja med poslovno uspešnostjo in občo blaginjo formuliral pri nas »najkompleksnejši poizkus socialno usmerjene, a hkrati tržno naravnane družbeno-gospodarske teorije, ki hkrati izhaja iz krščanskih načel«. Zelo zanimivo bi bilo vedeti, koliko ga je poznal Kardelj. Gotovo mu načela o osebni svobodi ter spoznanja o mejah samoprave niso mogla ugajati.

Najbolj aktualen je tisti del knjige, ki predstavlja Gosarjev odnos do marksizma in solidarizma. Zavračal je demagoški antikomunizem, marksizem je skušal analizirati brez predsodkov. Prepričljiva je njegova kritika Ricarda ter poudarjanje pomena svobodne konkurence. Zaradi temeljitega študija ni nasedel tako kot tisti krščanski socialisti, ki so verjeli v možnost povezave krščanstva z marksizmom. Zaradi precejšnje današnje idejne zmede bi kazalo natančneje študirati njegove nazore o mejah osebne lastnine, trgu, dobičku, obrestih . . . Opisu Gosarjeve osebnosti je Simčič namenil najmanj prostora. Tako odločitev velja pozdraviti, še zlasti, če je eden glavnih namenov vzpodbuditi raziskave o Gosarju. Pri tem delu bodo morali biti aktivni sociologi, filozofi, ekonomisti, zgodovinarji in verjetno še kdo. Šolarjevo mnenje (str. 135) je lahko ključnega pomena.

Gosar je med leti 1920 in 1943 napisal 19 knjig in številne razprave ter članke. Jasno je, da takega moža ni mogoče zadovoljivo prikazati na toliko straneh, kot jih ima ta knjiga. Simčič nikjer ne trdi, da je njegov opis brez napak in sodba dokončna. Knjiga je hotela biti v prvi vrsti opozorilo, ki sloni na dobri informaciji. Ta namen je več kot dosežen. Gosarjevo delovanje se nam mnogokrat kaže kot realizacija Jegličevih zamisli o katoliškem izobražencu. Zdi se, da je bilo takih mož v naši nedavni preteklosti odločno premalo. Prazen prostor so zapolnili tisti, ki tega zaradi poklica ali (ne)sposobnosti nikoli ne bi smeli, in posledicam se ni bilo mogoče izogniti.

Delo je izšlo, kot prvi zvezek zbirke Osebnosti, ki jo namerava izdajati Slovenec. Žal podrobnosti o tem načrtu nista predstavila ne pisec spremne besede in hkrati pobudnik za nastanek te knjige Lojze Peterle in ne avtor v predgovoru. Zato lahko le ugibamo in na primer želimo, da bi bil v naslednjem zvezku obdelan Lambert Ehrlich.

Stane Granda

Božo Repe, »**Liberalizem** v Sloveniji. Ljubljana : RO ZZB NOV Slovenije, 1992. Borec, 44, 9.–10. 280 strani.

V letu 1992 je zgodovinopisje za čas po 2. svetovni vojni kar uspešno konkuriralo politično podpiranemu pisanju na pol zgodovinskih in na pol spominskih del. Prejšnje partizanske spomine in ne vedno najbolj strokovne knjižice o letih 1941–45 so namreč v zadnjem času kar uspešno zamenjali spomini »nove klase«, kot bi jo poimenoval Milovan Djilas.

Kot zadnja številka revije Borec v letu 1992 je izšla malce spremenjena doktorska disertacija Boža Repeta, »**Liberalizem** v Sloveniji. Gre za opis političnega dogajanja od srede šestdesetih do srede sedemdesetih let, ki je Slovincem ostalo v spominu predvsem po tedanjem predsedniku vlade Stanetu Kavčiču, ki je bil še do pred kratkim sredstvo političnih špekulacij in ga šele Repetovo delo postavlja na pravo mesto.